

Mən sizi ilk dəfə görəndə qəlbimə sevgi rüşəsi atan zərifliyiniz, incəliyiniz oldu. Ümumiyyətlə, qadınlarda ən çox xoşuma gələn zəriflikdir. Elə bilirəm ki, qadınlığın ilkin əlamətlərindən biri zəriflik, incəlikdir. Uşaqlıqda anamın dəmir torun arasında (toyuqlar yeməsin deyər) yetişdirib bəslədiyi qızılqüllərin üstündə uçuşan kəpənəklərə baxmaqdan doymazdım və nədənsə bu kəpənəkləri tanıdığım, sevdiyim qadınlara bənzərdədim. Əsasən yaz aylarında bu kəpənəklər çoxalardı və rəngləri, həyat eşqləri də fərqli olardı. Sizdəki bu kəpənək zərifliyini sevdim və sonra da ruhunuza vuruldum.

...Yazılarınızı oxuduqca ruhumuzun, fikir və düşüncələrimizin yaxınlığına həm təəcüb etdim, həm də mütəəssir oldum. Düşündüm ki, bəlkə keçmiş həyatımızda qohum, doğma olmuşuq, axı deyirlər insanlar dünyaya bir neçə dəfə gələ bilirlər.

Üst-üstə düşən bəzi fikir və düşüncələr haqqında danışmaq istərdim. Məsələn, sizin *sükutla* hissələri ifadə etmək haqqında fikrinizlə tam şərikəm. Bəzən *sükutun* qulaqbatıran hayqırtısı da ola bilər, qəlb susduran səssizliyi də. Sadəcə *sükutun* dilini anlamaq lazımdır. Məcnunla Leyliyə münasibət də eynidir. İndiki Məcnunlar keçmişdəkilərdən də acizdirlər və üstəlik maddiyyat mənəviyyəti ayaqlarının altına alıb. Leylilər isə fədakar və güclüdürlər. Məncə, qadınların bütün zamanlarda ən böyük ehtiyacı güclü bir kişinin köksünə sığınıb doyunca ağlamaqdır.

Oxumağı bacardığım gündən mütaliə ən sevimli məşğuliyyətim olub. Özümü mütaliənin yetişdirdiyi insan hesab edirəm. Dünyada ən çox sevdiyim iki yazıçı var. İlyas Əfəndiyev və Teodor Drayzer. Onların bir-birinə nə dərəcədə yaxın olduqlarını deyər bilmərəm, amma hər ikisi qadın psixologiyasını mənəcə, qadınlardan yaxşı bilirdi. Kim nə deyir-desin ədəbiyyat ən gözəl tərbiyəçidir. Şəxsən mən İlyas Əfəndiyevin əsərlərini oxuyub (özü də dönə-dönə) Nuriyyə, Səriyyə kimi uzaq bir dağ kəndində yaşamaq, qurub yaratmaq eşqilə yanırıdım. İ.Əfəndiyev Azərbaycan həyatından, məişətindən, mənəviyyatından birbaşa ədəbiyyata gəlmişdi. O, oxuduqlarını deyil, gördüklərini, yaşadıklarını yazırdı. Ona görə də hamı tərəfindən qəbul olunurdu, sevilirdi, daha doğrusu, sevilir. Onun əsərlərində zərrəcə yad hissələr, ifadələrə rast gəlmək olmaz. Məni indi yazılan əsərlərin mütaliəsindən soyudan bu yadıq, uzaqlıqdır. Yaradıcılığını incələdiyiniz İlyas Əfəndiyevin şəxsi keyfiyyətləri haqda da mü-kəmməl məlumatla malik olduğunuz bəlli olur. Əslində, hər bir yazıçının əsərləri onun kimliyidir. Yazıçı əsərlərinə hər cür qəhrəman seçə bilər, baş qəhrəmansa, özüdür. Əgər müəllifin ürəyi, fikirləri oxucu ilə dialoqa girmirsə, oxucu müəllifi görə bilməyib, deməli, məqsədinə çata bilməyib. Bax, götürək sizin yazılarınızı. Kimdən yazırsınız - yazın, həm də özünüzü, savadınızı, qabiliyyətinizi, qəlbinizi, hiss və duyğularınızı təqdim edirsiniz. Onu da deyim ki, özünüzü xoşbəxt yazıçılar sırasında görməyə haqqınız var.

Dünyanın, həyatın, duyğuların, eşqlərin ən saf, ən təmiz və ən nakam inikası olan Mikayıl Müşfiq haqqındakı yazınızı qəlbimə köçürə-köçürə oxudum. Bəzən oxuduqlarını gözlərindən beyninə köçürsən, bəzən isə qəlbinə. Müşfiqin şeirləri kimi, haqqında deyilənləri də qəlbinə köçürməyə bilməzsən. Müşfiqi ölümsüz edən də məhz budur.

Mən də sizin kimi Rəsul Rzani şəxsən görməmişəm, amma sizin kimi "tanıyram". Burda bir az səhvə yol verdim. Sizin kimi "tanıya" bilmərəm, çünki siz bu sənətin xiridarısı, mənə adi oxucu. Bilirsiniz, bəzən sevdiyim, əsərlərindən zövq aldığım şairlər, yazıçılar haqqında ürəyimdən nəse yazmaq keçir, amma çəkinirəm. Qorxuram ki, mənim dediklərim ona layiq olmaya. Amma görürəm ki, məndən də az tanıyanlar, bilənlər R.Rza haqqında yazılar yazırlar. Çox sevdiyim, misralarını bağrıma basdığım, hər gün zümzümə elədiyim Nigar Rəfəbəyli haqqında da bu üzdən yazmamışam. Sizin dediyiniz kimi, ən gözəl məhəbbətlər sükutla izhar olunanlardır. Nə vaxtsa bu

Özüm kimi sevdim

Dostunu, ətrafını özünü sevdiyin kimi sev.

H. Musa

məhəbbət yəqin ki, dillənəcək.

Sərtliklə kövrəkliyin vəhdətini gözəl vermisiniz. Ən sərt qayalar məndə nədənsə həmişə kövrək hissələr oyadıb. Bəzən o qayaların köksünə sığınmaq, bəzən isə o qayaların köksümə sıxmaq istəmişəm. Ən uca dağlarımız, ən sərt qayalarımız əsirləkdə qalandan kövrək hissələr göz yaşlarına dönüb, içimizdə həsrət adlı dəniz yaradıb.

Bəxtiyar Vahabzadə haqqındakı yazınızda deyirsiniz ki, onun sənətkarlığı və şəxsiyyəti haqqında bütün gözəl sözlər deyilib. Həqiqi sənətkar və sənət haqqında nə qədər yazılsa da deməyə hər vaxt söz tapılar. Hər zamanın tələbinə uyğun, zövqünə müvafiq əsər yaradanlar haqqında heç bir zaman söz qıtlığı olmaz.

...Südəbə xanım, Yusif Səmədoğlundan yazmaq çətindir, deyirsiniz. Yazdığınızı oxudum və "çətinliklə əldə olunan daha əzizdir" deyimini xatırladım. Elə adamlar var ki, Yusif Səmədoğlunu, lap elə Vaqif Səmədoğlunu da anlamaqda çətinlik çəkirlər. Onları ataları ilə müqayisə edib, "Səməd Vurğun daha sadə yazırdı" deyənlər də var. Sizin yazınızda onların yeri ən ali mərtəbədə görünür və buna görə çox sağ olun. Haqqın əlindən tutanı Allah heç vaxt unutmur, həmişə əlindən tutur. Mən bəndələrdən çoxdan üz çevirmişəm, Allaha sığınmışam. Sığındığım məkanda çərəyi daşdan çıxan halal adamların sayının artdığını gördükcə, bəlkə bəndələrə dönə bildim. Ya qismət!

Kitabınızı oxuyub vərəq-vərəq çevirdikcə qəlbimdən səssiz keçən sözü dilim səsə çevirdi: aman Allah, deyəsən bu xanımınla sevgilərimizin ünvanı da eynidir. İsmayıl Şıxlını görmüşdüm, səsinə eşitmişdim, söhbətini dinləmişdim, əsərlərini dönə-dönə oxumuşam. Onun çöhrəsindən ləyaqət, məlahət, qeyrət, mənəviyyat axıb tökülürdü. Azərbaycanda ən çox işləənən "dağdan ağır kişi" sözünün ən dəqiq ünvanıdır İsmayıl Şıxlı. Yenə özünü məxsus qəlibsiz, çərçivəsiz fikirlərini çeynənməmiş sözlərlə, ifadələrlə xalı kimi toxumusunuz.

Yeri gəlmişkən, heç xalça toxumusunuz? Xalça toxuyanla roman yazan yazıçı arasında fərq görmürəm. 10 yaşından 16 yaşmadək xalça toxumuşam və hər xalça hanadan asılında yuxusuz, həyəcanlı gecələrim başlardı və anamın züm-

zümə edə-edə atdığı ilmələrə baxdıqca sanki şeir dinləyir, yaxud maraqlı bir roman oxuduğumu sanardım. Xalça hanadan kəsilib götürülən gün evimizdə də, qəlbimdə də toy-bayram olardı.

Ənvər Məmmədخانlı haqqında yazınızı oxuyanda bilirsiniz nə düşündüm? Milli-mənəvi dəyərlər deyirik, bu barədə kitablar, məqalələr axtarıyıq. Sizin axtardığınız özünüzdədir, öz yazdıqlarınızda. Orta məktəbdə oxuyanda bizə deyirdilər ki, Maksim Qorkinin "Ana" romanı ana obrazını ən gözəl təsvir edən, səciyələndirən əsərdir. Mənim ədəbiyyat müəllimimlə mübahisəm olmuşdu. O vaxtkı düşüncəm bu gün də dəyişməyib. Ənvər Məmmədخانlının kiçik bir heka-

dım. Onun oğlu ilə mənim oğlum tələbə yoldaşı idi. Bir gün oğlum dedi ki, ana, Səyavuş müəllimə kitab lazımdır, kömək edə bilərsiniz? Sonra əlavə etdi ki, çox gözəl insandır, tanışan sən də sevcəksən. Tanıdım və sevdim. Doğrudan gözəl insan idi. Mən onu hədsiz utancaq, nəzakətli, mədəni insan kimi tanıyırdım və məmnuniyyətlə xidmət edirdim. Sonuncu dəfə Novruz bayramından sonra gördüm və apardığı kitabı özü götürmədi, göndərdi. Şeirləri də gözəl idi, bədii publisistika-sına isə çatan olmazdı. Siz onu daha yaxşı tanıyırdınız və yazınızdan görünür ki, sənətini də, şəxsiyyətini də sevvə-sevə vəsf etmişiniz. Yaxşıya yaxşı deməmək ən azı günahdır.

Sizin elm, ürfan sahibləri haqqındakı yazılarınızda vətəndaş təəssübkeşliyi, milli qeyrət hissi, ululara hörmət, keçmişə ehtiram aydın görünür. Ən böyük savablardan biri də keçmiş gələcəyə daşımaqdır, həm də çiyində, ürəkdə daşımaq. Burda öz sözünüz yerinə düşür: "Mədəniyyət - təkə yaradılan deyil, həm də yaradılana münasibətdir."

Esse - hər hansı problemi sərbəst şəkildə şərh edən kiçik həcmli əsərdir. Sizin essələriniz kiçik də olsa, böyük problemləri çox gözəl şərh edir. Həm də özünə-məxsus tərzdə. Qəlbimizin işığında ağılların süzgecindən keçən fikirləri elə duyumlu və tərpedici ifadələrlə vermisiniz ki, Maqşud İbrahimbəyova yazdıqlarınız da, Fikrət Qoca, Musa Yaqub, Nisə Bəyim, Məmməd Oruc və b. haqqında yazdıqlarınız hər birisi qəlbimizin bir guşəsində əzizləən kövrək, ilıq, məhrəm hissələrin inikasıdır. Mirvarid Dilbaziyə həsr etdiyiniz kitabsa, bir azərbaycanlı ananın, şairin, vətəndaşın ömür dastanı, hekayəsidir. Nə yaxşı ki, bu dastan sizin qələmimizdən çıxıb. Vallah, kim nə deyir-desin, ürəkdən gələn söz daşa da can verir. Bəzən deyirlər ki, filankəsin gözəl qələmi var. Daha demirlər ki, bu gözəl qələmin mürəkkəbi ürəyin qanıdır. Bu da həyatın bir ədalətsizliyidir. Sızıldayan, yanan, göynəyən ürək, tərif alan cansız qələm.

Südəbə xanım, bizim kimi insanları yaşadan da sevdiqlərimizdir, öldürən də. Bu, bizim alın yazımız, qədərimizdir. Şükür ki, sevdiqlərimiz var, vay o gün olardı ki, olmayaydı. Onda nə yaşamın mənası olardı, nə də ölümün.

Allah sizə gözəl ürək də verib, istedad da. Yazın-yaradın, barı söz qəbiristanlığından bezəndə ovunacaq məkanımız olsun. Yeni-yeni yazılarınızı gözləyirəm.

Sizi özü kimi sevən

Xuraman İSMAYILOVA
əməkdar mədəniyyət işçisi

yədə yaratdığı ana obrazını böyük bir romanda görməmişəm. O vaxt müəllimim demişdi ki, Ə. Məmmədخانlının əsərindəki milli kolorit səni belə ovsunlayıb. Amma yox... Ənvər Məmmədخانlının əsərlərindəki ağrı o hissələri yaşamayanların belə içindən keçir, qəlbini oyar.

Hələ ki, oxuduğum yazılarınızda oxşarlıq, təkrarlıq hiss etməmişəm. Hər kəsə onun özü kimi yanaşmışınız və deməli, onları duymusunuz, qəlbinə (yəni əsərlərinə) nüfuz edə bildisiniz. Çox təəsüf ki, Mənsur Vəkilovun yaradıcılığı haqqında yetərli məlumatım yoxdu, dil bilməməyim bəlasını çəkirəm. Amma sizin yazınız onu mənə tanıtdı, çox sağ olun.

Çingiz Ələkbərzadənin məhbəs həyatından bəhs edən əsərlərini oxuyandan sonra türmə sözünün mənasını anlamışam. Onu şəxsən tanıyanlar da, tanımayanlar da bu saf və səmimi insanın hiylə-gərəcəsinə qurulmuş tələyə düşdüyünü, fitnə-fəsadın qurbanı olduğunu deyirlər. Adətən türmədə yatanlara qarşı münasibət birmənalı olmur. Ç. Ələkbərzadəyə qarşı xalq münasibəti birmənalı idi. Mən tanıdığım insanların hamısı onu sevir. Sadə insanların duyumu bir başqadır. Bəlkə onlar ağılla deyil, ürəklə duyurlar deyər fərqlidir?

"Kişi kimi qadın" ifadəsinə nifrət edirəm, bu ifadənin ünvanı olan qadınlara da yazığım gəlir. Heç vaxt qadın kişi ola bilməz və bu "kişiliyi" Allah heç bir qadına qismət eləməsin.

*Mən niyə yollara baxıram yenə,
Sən ki, bu yollarla dönən deyilsən.
Bir zaman qoymazdın ürəyim yanə,
İndi bir dərdimi bilən deyilsən.*

Nigar Rəfəbəylinin bu misralarını, demək olar ki, hər gün "Segah" üstündə zümzümə ələyirəm. Onun şeirlərində də qadın ləyaqəti, abır-həyası, ağayanaqlığı hökmranlıq edir. Çox istərdim ki, modernizm adı ilə çılın-çılpaq şeir yazan qadınlığımız Nigar xanımın şeirlərini oxusun. Ana adı bütün adlardan alidir, ucadır, amma hər qadın da bu ucalığı, aliliyi layiqincə qoruya bilmir. Nigar xanım həm sənətində, həm də ailəsində bu ucalığı qorudu.

Səyavuş Sərxanlıni çox yaxşı tanıyır-